

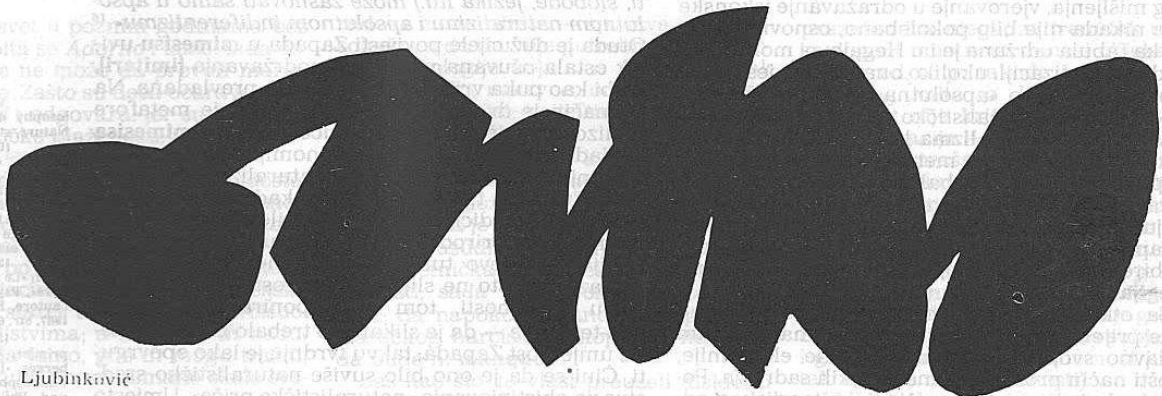
postmoderna i ekonomimesis

jugoslav vlaisavljević

№ 6p.

11.445

Da li to znači da je novi obrat samo »retorički«, da diskurs koji je odjednom postao neproziran i živopisan, naprosto donosi istinu o sveopštoj denaturalizovanosti? Da li nam onda ostaje da samo ispredamo priče koje su nam u određenom momentu potrebne kao osnov konsenzusnog djelovanja, da izabiremo po volji vokabulare sa različitim metaforikama koje nam mogu pomoći u legitimiranju naših svakodnevnih praksi?

Ljubinković

Čini se da je horizont postmodernog mišljenja otvoren sa konačnim gubljenjem postojanog »sidrišta kojeg je jezik imao u referentu«. ¹⁾ Ukazao se nesagledivi prostor nomadskog lutanja bez krajnjeg odredišta, bez nade za bezbjedno stanište, bez granica koje bi dijelile stalna boravišta, bez prirodno g tla koje bi stanovnici neprestano kultivisali, bez piramidalnih građevina koje bi na njemu zidali. Ne radi se o novom varvarstvu, ili kako god da nazovemo korak unazad, budući da je prošao čas vjerovanja u iskonska ishodišta, u recimo »Divlji i sirovi bitak« (Merleau-Ponty). Svakako, nismo svjedoci ni novom prosvjetiteljskom uzmahu, koraku dalje u ostvarivanju »projekta moderne« (Habermas), budući da je odbačena »ideja o jedinstvenoj svrsi povijesti i o subjektu«. ²⁾ Diskurzivna paradigma je smijenila referencijalnu paradigmu, ali ovo smjenjivanje se više ne dá upisati u temeljne binarne opozicije zapadnog mišljenja: physis /tehné, physis/nomos, čulno/razumsko, označitelj/označeno, itd. Razlika (déférence) koja povlači crte tekstualnosti bez rubova i prirodnih krajeva, ako se slijedi u dosljednoj dekonstruktivističkoj gesti, onemogućava bilo kakvo pozivanje na »dijalektički totalizujući iskustvo«. Dosljedno uklanjanje svih »fantazmi realnosti« vodi ka »novovrsnom nominalizmu« u kojem se egzaltiranošću govori Rorty, ³⁾ ukazujući na ishode razvoja i anglosaksonske i kontinentalne filozofije. Jer, čemu drugome bi govorili u prilog takvi dometi savremenog mišljenja kao što je Quineovo obznajivanje da nije moguć nikakav »neutralni opservacioni jezik« ⁴⁾ ili Derridina »fenomenološka analiza« fenomenološkog projekta traganja za izvorištem smisla, koja završava zaključkom da ne postoji tako nešto kao percepcija? ⁵⁾

Lyotard je uvjeren da noviji proboji u posve različitim domenima stvaralačkog činjenja nisu ni korak nazad ni korak naprijed nego korak »s onu stranu« — izvan emancipatorskog žanra pripovijedanja o istoriji. Međutim ovi iskoraci koji ponajprije pronose nasljeđe različitih avangardi, ne mogu se,

kako je to možda najupečatljivije pokazao Derrida, upisati u novi prostor naseljavanja u jednostavnoj simetriji negiranja; u nekom postizmu koji podrazumijeva oštar prelom horizonta mišljenja. Oni su dvostruki koraci, i naprijed i nazad, i tamo i ovamo, ukoliko smo primorani da govorimo o kraju moderne i granicama metafizike; međutim, oni nam otkrivaju jednu opštu scenu, doduše dvostruku scenu u kojoj je ono što iščekujemo već na neki način dogđeno. Ukoliko otklonimo iluziju teološki i eshatološki orijentisanog tekstualnog ulančavanja, sveobuhvatne homogenizirajući naracije kao fenomenologije duha, u mogućnosti smo da postmodernu sagledamo kao događanje u pređašnjem futuru« (post-mod): »neko djelo ne postaje moderno ukoliko nije naprije postmoderno. Tako shvaćen postmodernizam nije modernizam na svome kraju nego u stanju nastanka, a takvo stanje je trajno«. ⁶⁾

Sveukupne diskurzivne prakse modernosti — ako ovu ne promatramo kao čvrsto uokvireno epohalno razbodlje — već sobom donose »povlačenje realnosti«, svi njihovi dosezi idu za tim da se na neki način predstavi neprestavljivo, da se prezentuje odsutno. U jednom žanru koji svoje postojeane obrise zadobiva sa Augustinom i Descartesom, sa Rabelaisom i Montaigneom, ove prakse su zapravo strategije ovladavanja prisustvom: bilo da se ono imenuje kao objektivni referent, transcendentni smisao, tema diskursa, teoriška teza itd. Riječ je o načinu pripovijedanja koji dugujemo još Platonu, o filozofskom epistemološkom ispredanju govora o realnosti, reći će Rorty. ⁷⁾ Derrida će ga prokazati kao metafizičku diskurzivnu fortifikaciju koja osigurava samo jednu tezu, jedinu uistinu filozofsku tezu: postoji čisti smisao s one strane svih jezičkih ulančavanja, istina smještena ponad svih retoričkih figura. ⁸⁾ Otuda svo mišljenje Zapada, u svim svojim diskurzivnim pod—žanrovima počiva na onotologiji ili je s njom jednoznačno. Epistemska formacija tradicije ima (platonsko) ontološko ustrojstvo, a to znači da je svaki uspostavljeni poredak prošlosti, ma kako regio-

- 1) Jean-François Lyotard, *Le Postmoderne expliqué aux enfants*, Edit. Galilée, Paris, 1986, str. 14.
- 2) *Ibid.*, str. 16.
- 3) Cf. na primjer: Richard Rorty, *Contingency, irony, and solidarity*, Cambridge University Press, 1989 (posebno prvo poglavlje).
- 4) Willard Van Orman Quine, *Word and Object*, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, str. 24.
- 5) Žak Derrida, *Glas i fenomen* (prev. Z. Janković), IICSSO, Beograd, 1989, str. 112-113.
- 6) J. F. Lyotard, op. cit., str. 30.
- 7) Cf. Richard Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Basil Blackwell, Oxford, 1980, str. 135.
- 8) Jacques Derrida, *Marges — de la philosophie*, Edit. de Minuit, Paris, 1972, str. 273.

nalno izdvojen i u ma kakvom obliku izgrađen, ostvaren unutar vladajućeg poretka filozofske kulture, koja se poput piramide uzdizala na prirodnom tlu. Filozofi su uistinu sve vrijeme vladali, još je Platonu pošlo za rukom da ostvari svoj san, mada sam nije uspio da se domogne trona.

Tako se sve radikalne konsekvence »jezičkog obrata« sabiru u čin uklanjanja mita o prirodnom staništu, naturalističke meta—priče o odražavanju izvorne prirode,⁹⁾ o onom drugom diskursu koje mu je darivalo semantičku sposobnost. Najednom iščezava ono drugo koje je bilo ono iskonsko prvo do kojeg se pristizalo u »arhaičkoj općinjenosti«, koje je odslikavano u znanstvenoj teoriji kao ejdetici, reprezentovano u jeziku kao transparentnom zasunu i mediju prinošenja. Ono doista nije nikada ni bilo prisutno, njegova neposrednost je uvijek bila artifičijelna, kao produkt diskurzivne ekonomije kojom su oduvijek upravljali filozofi. Međutim, kako pokazuju najrazvijenije diskurzivne ekonomije zapadnog mišljenja, vjerovanje u odražavanje iskonske prirode nikada nije bilo pokolebano, osnovna naturalistička fabula održana je i u Hegelovoj monumentalnoj denaturalizaciji: ukoliko ona upravo jeste i ostaje spekularna, kao »apsolutna refleksija i teorija teorije«. ¹⁰⁾ Hegelovo idealističko »preokretanje« samo raskriva suštinu **naturalizma** koji ima hiljadugodišnju istoriju: u »okularnoj metaforici« teorijskog diskursa prirodu je uvijek trebalo proizvesti, sve tropičke obrate je trebalo centrirati u jednu jedinstvenu »fleksiju prirode«. Naturalizam o kojem govori Rorty jeste zapravo **mimetička artikulacija** diskursa koja sve sabire (legein) u postojno prisustvo smisla: **metologija**.¹¹⁾

Sa otkrićem da ne postoji nikakvo prirodno stanište prije diskursa, izlazi na vidjelo naturalizam kao glavno svojstvo jedne diskurzivne ekonomije, kao opšti način produkcije značenjskih sadržaja. Pokazalo se da jedina istina metaforike teorijskog odnošenja prema svijetu, tj. **ejdetike** koja je neuklonjiva u bilo kakvoj metaforologiji, jeste da je **svo odnošenje prema svijetu metaforično**. Otuda »svijet« ili, tačnije, »priroda« nije izvorište nego rezultat tropičkog kretanja. Nema nikakve čulne datosti ili perceptivnog objekta koji već nije prekriven nekom jezičkom figurom, a ova figura nije nikada izvan opticaja, uvijek je tropički pokrenuta. U metaforici je izvornost već uvijek prekoračena, samo prekoračivanje tek konstituise izvornost; njoj se zapravo uvijek već vraćamo da bi je uopšte posjedovali.¹²⁾

Ali, da li to znači onda da je novi obrat samo »retorički«, ¹³⁾ da diskurs koji je odjednom postao neproziran i živopisan, naprosto donosi istinu o sveopštoj denaturalizovanosti? Da li nam onda ostaje da samo ispredamo priče koje su nam u određenom momentu potrebne kao osnov konsenzusnog djelovanja, da izabiremo po volji vokabulare sa različitim metaforikama koje nam mogu pomoći u legitimiranju naših svakodnevnih praksi? Ako nas na takav zaključak Rorty i ponuka, *Derrida* ga opet nipošto ne smijemo pripisati, kao što to, na primjer, čini *Habermas* kada ga optužuje da jednostavno preokreće od Aristotela uspostavljenju podređenost retorike logici.¹⁴⁾ *Derrida*, poput *Heideggera*, ne vjeruje u mogućnost donošenja nekakve odluke o premještanju u postmetafizički prostor, o preseljenju od prirodne realnosti u diskurzivnu ravan. Takvog jednostavnog prekoračivanja nema, budući da je ono uvijek metaforično. Gledajući odatle, može se reći da se u metafizičkoj povijesti ništa drugo nije ni činilo osim koraka »preko«, »izvan«, »s onu stranu«. Tek je preko ovih snažnih gesti i vršena reaproprijacija iskonske prirode, budući da je s njima i uspostavljena temeljna razlika svekolike konstitucije smisla. Već je *Heidegger* ukazao da je horizont metaforičkog i horizont metafizičkog jedan isti horizont. Nije čudo da Rortyjeva »naturalistička priča« sva vrvi zgodama o velikim poduhvatima denaturalizacije. Metafizika nije nikada bila smještena s onu stranu metaforične ekonomije — takvo mjesto još nije pronađeno — ona je samo predstavljala jedinstven pogon za konačnu **aproprijaciju** produkata ove ekonomije, u kojoj bi njeni učenici bili izbrisani. Korištenje i lihvarjenje tropičkih obrata, kako veli *Derrida*, bilo je jedini način osi-

guravanja prisustva izvora, filozofi su oduvijek znali da svoju metafizičku zadaću mogu ostvariti samo kao dobri kapitalisti metaforičke ekonomije.

Tu treba tražiti razlog zašto je **mimesis** otpočetak pripao umjetnosti, toj »regiji« čiji su okviri nudili pribežište i zakon istinskom oslobađanju, uznesenju i humanizaciji. Kako su to pokazali mislioci okupljeni oko *Derrida*, moguće je ozbaniti čitavu jednu politiku i političku ekonomiju diskursa o lijepom, koja će razobličiti zašto se u zapadnoj kulturi nikada nije radilo o **pukom** naturalizmu, o **pukoj** metaforici, o **pukom** održavanju. Humanistička onto-teologija upravo u ovom privilegovanom području raskriva sve poslovne tajne svoje prirode prirodnih resursa: **ekonomimesis**.¹⁵⁾ Pokazaće se da je jedina svrha pojma umjetnosti da služi osiguravanju poretka koji je stvoren upisivanjem »neprekoračive granice antropološke domestikacije«. Riječ je o »prirodnoj« granici koju po svaku cijenu treba uspostaviti, jer »se *apsolutna povlaštenost izranjanja (umjetnosti, slobode, jezika itd.) može zasnovati samo u apsolutnom naturalizmu i apsolutnom indiferentizmu*«. ¹⁶⁾ Otuda je duž cijele povijesti Zapada u **mimesisu** uvijek ostala očuvana vrijednost podržavanja (**imitari**), da bi kao puka vrijednost uvijek bila prevladana. Na taj način je dvostruko, eliptično kretanje metafore realizovano preko objedinjujuće funkcije **mimesisa** u vladajućoj diskurzivnoj ekonomiji kao istovrsno kretanje denaturalizacije i (re)naturalizacije.

Eto zašto filozof ima pravo kada brže-bolje ustvrdi da u tradiciji nikada nije bilo na djelu puko podržavanje prirode, i zašto time u isto vrijeme ne pobija Rortyjevo tumačenje. Naime, iz Rortyjevog prikaza nipošto ne slijedi — ako ostanemo na području umjetnosti, tom najeksplicitnijem mjestu ono-teologije — da je slikarstvo trebalo biti povlaštena umjetnost Zapada; takvu tvrdnju je lako opovrgnuti. Čini se da je ono bilo suviše naturalističko sredstvo za obistinjanje »naturalističke priče«. Umjesto da bude uzoran primjer odslikavanja/refleksije unutar paradigme, po kojoj je istina ležala u Ogledalu Prirode, ono je po pravilu bilo podređeno pjesništvu, tom krajnje denaturalizirajućem proizvođenju. Međutim, privilegovanost pjesništva je stečena u fonocentrički zadatoj mjeri svevladajućeg **mimetologije** čija je osnovna uloga upravo reaproprijacija učinaka metaforične ekonomije: (re)naturalizacija koja sprečava opasnost od diseminacije. Kako je to pokazao *Derrida* u analizi **Kritike moći suđenja**, u času kada ostvaruje najveću umjetničku slobodu, najdublje pjesničko nadahnuće, genije se podvrgava diktatu prirode — tada cjelokupan **ekonomimesis**, u svom najrazvijenijem obliku, biva (re)naturalizovan.¹⁷⁾

Počev od stanovišta pisma i generalne tekstu- alnosti, koje omogućava dekonstrukciju poretka vladavine žive riječi »koja čuva prisustva«, slikarstvo sada stiče povlaštenost, ali samo u onoj mjeri u kojoj mu je u drugoj tradiciji bila uskraćivana. U kojoj mjeri slikarstvo otkriva svoj dekonstruktivistički potencijal u času kada padaju ontološke pregrade kojima je bilo azilirano u domen lijepog — to je, iz još nedopustivo čvrstih okvira znanstvenog istraživanja, na mjerodavan način pokazao *Feyerabend*.¹⁸⁾ Možda paradoksalno, ali tek je »jezički nominalizam« na putu da oslobodi slikarstvo njegovog mutizma. To da slikar uvijek slika metaforom, da je njegov žanr uvijek žanr portretisanja diskursa, da je »slikarstvo nije-ma poezija, a poezija slikarstvo koje govori« (Horacij) itd. — dakle, sve ono na čemu se u **logocentrizmu** zasnivala neporeciva optužba za mutizam, sada postaju vrijednosti koje ne samo da reabilitiraju status slikarstva nego uklanjaju šančeve koji ga regionalno izdvajaju i lokalizuju, prije svega spram nekad vladajuće filozofije. Sada *Derrida* zajedno sa slikarima **ispisuje** stranice svojih knjiga, one bivaju ilustrovane u jednom sasvim novom smislu;¹⁹⁾ *Lyotard* pravi izložbe sa umjetnicima,²⁰⁾ ono što jedni rade u **dictumu** drugi rade u **pictumu**. Umjetničko eksperimentisanje postaje jedini oblik prakse onih koji dosežu do rubova uspostavljenog poretka. »U *postmoderni se boja shvaća kao svijest, a svijest kao boja, slikarstvo postaje refleksija, a filozofija slikarstvo*«. ²¹⁾ Poput tragalaca iz drugih »domena«, »slikari su naša braća u eksperimentisanju«, zaključuje *Lyotard*. □ □ □

9) Cf. R. Rorty, *Philosophy and the Mirror of Nature*, str. 12.

10) Ph. Lacoue-Barthe, *Typographie, u: Mimesis des articulations, Aubier-Flammarion, Paris, 1975*, str. 22.

11) Cf. o tome i ostale priloge iz zbornika: *Mimesis des articulations*.

12) Cf. iscrpno o tome u: *Le retrait de la métaphore*, *Psyché. Invention de l'auteur*, Edit. Galilée, Paris, 1987, str. 63-93.

13) Cf. o tome, na primjer, Gonsalv K. Mainberger, *Die Rhetorik in der Philosophie*, u: *Rhetorik und Philosophie*, W. Fink, München, 1989, str. 319-341.

14) Jürgen Habermas, *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Suhrkamp Frankfurt/Main, 1985, str. 221.

15) Cf. J. Derrida, *«Economimesis», u: Mimesis des articulations*, str. 55-95.

16) *Ibid.*, str. 60.

17) *Ibid.*, str. 69.

18) Paul Feyerabend, *Wissenschaft als Kunst*, Suhrkamp, Frankfurt/Main 1984.

19) Jacques Derrida, *«Illustrer, dit-il...», u: Psyché. Invention de l'auteur*, str. 105-108.

20) Cf. J. F. Lyotard, *mit anderen, Immaterialität und Postmoderne*, Merve Verlag, Berlin, 1985.

21) J. F. Lyotard, *Sur la constitution du temps par la couleur dans les oeuvres récentes d'Albert Ayme*, Editions Traversiere, Paris, 1981, 9.

